

Кожухаренко Л.В.

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ МОЛОДІЖНОГО ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Висвітлена молодіжна волонтерська діяльність. Відображено наукові праці іноземних і вітчизняних учених, які досліджували це питання. Розглядається зміст поняття «волонтер». Розкривається потенціал волонтерства як ефективного механізму вирішення найбільш патріотично-виховних проблем. Зроблено висновки щодо перспективи волонтерської практики в Україні.

Ключові слова: *молодь, державна молодіжна політика, молодіжний волонтерський рух, волонтер, волонтерський рух.*

Постановка проблеми. У сучасних історичних умовах розвитку нашої держави діяльність волонтерів є інноваційною формою відносин громадян і держави. Робота волонтерів з кожним днем стає все більш значущим ресурсом націєтворчого процесу. Особливість волонтерського руху в Україні полягає в тому, що доволі чисельною групою волонтерів, які працюють у цій сфері, є учнівська та студентська молодь. З метою розробки якісної програми волонтерської молодіжної практики в Україні, необхідно дослідити питання, які мають визначити чинники побудови нового суспільства, що буде спроможним інтегруватися у світову спільноту на рівних. Якщо держава не підтримає, не визнає, що активна волонтерська діяльність є корисною задля створення майбутнього, а отже – зменшить її роль, то волонтери можуть втратити до неї інтерес. У наш час проводиться дослідження проблематики волонтерського руху переважно в межах трьох напрямків: соціального, економічного і трудового. Науковці звертають свій погляд на зміст волонтерства: питання підготовки волонтерів до спілкування з різними категоріями населення, практичний досвід та принципи роботи. Проте цю діяльність можливо вивчати і як явище, викликане історичними подіями, що має змогу впливати на виховний процес, який формує нове суспільство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В основі класичних підходів до дослідження проблематики добровільної діяльності людей лежать ідеї альтруїзму (О. Конт, І. Кант, Г. Гегель, П. Сорокін, Д. Майерс, В. Ефроїмсон), лібералізму (Дж. Бентам, Г. Спенсер, Ф. Хайек), християн-

ських релігійних цінностей (А. Сміт, М. Вебер, А. де Токвіль). Дослідження елементів волонтерського руху в Україні можна знайти в працях Р. Вайноли, А. Капської, Н. Комарової, О. Безпалько, О. Карпенко, І. Зверєвої, Г. Лактіонової. Дослідженню державної молодіжної політики були присвячені роботи вітчизняних науковців М. Головатого, В. Головенька, М. Перепелиці; аналізу процесу становлення громадянського суспільства в Україні та політичної культури молоді – М. Пірен, В. Ребкала, С. Телешуна .

Постановка завдання. Мета статті полягає в розкритті сутності молодіжного волонтерського руху. Відповідно до поставленої мети сформульовані такі завдання: 1) висвітлити стан молодіжної волонтерської діяльності в умовах трансформації суспільства; 2) визначити внесок волонтерського руху в розвиток України.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах сучасних реалій нашої країни дослідження стану та статусу волонтерського руху набуває особливої актуальності. Становлення української державності, побудова нової моделі суспільства, інтеграція України в європейське та світове співтовариство передбачають орієнтацію на Людину, її духовну культуру й визначають основні напрями виховної роботи з молоддю. У зв'язку з цим стан сучасного суспільства потребує нового орієнтиру, на який можна було б опертися та через нього змінити свідомість людей. Цим орієнтиром може стати патріотизм, який поєднує в собі любов до свого народу та України, гордість за її минуле і сьогодення, готовність її захищати. Прищеплювати любов до Батьківщини можливо

через систему громадських заходів конкретними діями. Однією з таких форм виховання в наші дні може стати волонтерство.

Для України добродійність не є новою, вона відповідає українському менталітету та національному характеру. Сьогодні ми є свідками відродження історичних коренів волонтерства як різновиду благодійницької діяльності. Український молодіжний рух зародився дуже давно. Фахівці Українського інституту соціальних досліджень, інші дослідники (М.Ф. Шевченко, к. політ. н.) виділяють в історії українського молодіжного руху такі чотири основних періоди: перший (кінець XVI століття – кінець XIX) – зародження та існування окремих осередків українського молодіжного руху; другий (кінець XIX – середина 20-х рр. – для Радянської України, кінець 30-х рр. XX століття для – Західної України) – становлення і масовий розвиток громадських структур українського молодіжного руху; третій (середина 20-х – середина 80-х рр. XX століття) – комсомольсько-піонерський період українського молодіжного руху; четвертий (із середини 80-х рр. XX століття і дотепер) – відродження і розвиток українського молодіжного руху на якісно новій основі [11, с. 90–91].

Волонтерство втілює в собі найшляхетніші прагнення людства до гуманізму, миру, свободи, безпеки для всіх людей – це і є фундамент громадянського суспільства. Слово «волонтер» з французької означає доброволець. Волонтерами спочатку називали тільки тих людей, які виключно зі свого бажання вступали на військову службу. Волонтер – це людина, яка добровільно, не переслідуючи корисливих цілей, займається діяльністю на користь суспільства, не отримуючи за це грошової винагороди [2, с. 467].

Побудова громадянського суспільства неможлива без діяльності молоді – важливої складової частини суспільства. Сьогодні в суспільстві відбуваються кардинальні зміни в політичній, економічній, соціальній, духовній сферах, що роблять дітей, підлітків і молодь більш прагматичними. Ці зміни впливають на формування молодого покоління, яке є чутливим індикатором суспільних трансформацій, і визначають в цілому потенціал розвитку суспільства. Волонтерська діяльність сьогодні може виступити тією діючою формою переорієнтації молоді, яка забезпечить протиставлення споживацькій психології та відповідним їй моделям поведінки. У процесі побудови в Україні відкритого, демократичного суспільства важливу роль відіграє саме молоде покоління, оскільки

воно безпосередньо задіяне в процесі його побудови і побачить його здобутки в майбутньому.

У перші роки незалежності нашої держави все активніше почали говорити про важливість волонтерства в суспільстві. З 1992 р. в Україні починає активно розвиватися мережа соціальних служб для молоді (нині – центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (ЦСССДМ)). Головна мета їхньої діяльності – реалізація державної молодіжної політики та завдань, окреслених у Декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» (від 15.12.1992 р., № 2859) і Законі України «Про сприяння становленню та соціальному розвитку молоді в Україні» (від 05.02.1993 р., № 2998-ХІІ). Саме створення центрів соціальних служб ЦСССДМ спричинило активний розвиток волонтерського руху [5, с. 21–22].

З урахуванням такої провідної тенденції розвитку волонтерства у 1998 році було створено Всеукраїнський громадський центр «Волонтер». Основним завданням Центру є сприяння розвитку волонтерського руху в Україні. Членами Центру можуть бути громадяни України, які досягли 14 років [10, с. 52–53]. У 2000 р., за підтримки Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) вперше в Україні центром «Волонтер» була проведена Всеукраїнська конференція, присвячена проблемі волонтерства, – «Перспективи розвитку волонтерського руху на порозі XXI ст.» [6, с. 23].

Участь у волонтерському русі не має вікових, гендерних, расових, релігійних і навіть політичних меж. Це підтверджує Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації». У ньому, зокрема, зазначається: «Молодіжні та дитячі громадські організації утворюються і діють на засадах добровільності, рівноправності їх членів, самоврядування, законності та гласності» [8].

Необхідно створювати умови для організації волонтерського руху з урахуванням сучасних історичних реалій, а саме такі: взаємодія спеціалістів різних областей під час навчання волонтерів і підготовки заходів; забезпечення волонтерів гідними та комфортними умовами та засобами праці; більш якісніша підтримка держави.

Істотну роль у посиленні статусу добровольців та у формуванні позитивного ставлення громадян до їхньої діяльності відіграє впровадження системи навчання волонтерів. У 2006 році був виданий наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту «Про затвердження Типового положення про Школу волонтерів центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді». Основним завданням Школи є забезпечення

теоретичної та практичної підготовки волонтерів до реалізації добровільних програм. Навчання у Школі здійснюється на безоплатній основі. Слухачами Школи можуть бути: учні старших класів загальноосвітніх шкіл та інших навчальних закладів, студенти вищих навчальних закладів, безробітна молодь, клієнти Центру. До роботи у Школі залучаються: фахівці на договірних засадах (соціальні педагоги, лікарі, психологи, вчителі, юристи тощо), волонтери, які пройшли відповідну підготовку та мають досвід.

Волонтерство активно залучається до системи освіти, та створюються всілякі можливості для участі молоді в цьому виді діяльності. Один з таких заходів – Школа «Я – волонтер» – почала працювати при Тернопільській міській раді. Мета проекту, автором якого є громадська активістка Яна Желябіна, – виховати патріотичну, суспільно активну молодь. Слухачам будуть надавати основи знань з психології, комунікації, ораторського мистецтва, журналістики, першої до медичної допомоги тощо. Заняття будуть проводити працівники міськради, активісти молодіжного об'єднання «Файне місто», інші спеціалісти [4, с. 10].

Питання про потенціал використання молодіжної волонтерської діяльності може розглядатися як мінімум у двох аспектах: вплив молодіжного волонтерства на конкретно-історичну ситуацію, яка склалася в суспільстві; вплив волонтерства на саму особистість молодої людини, яка включена в дану діяльність. Завдяки волонтерській діяльності відбувається реалізація тих характеристик особистості, які часто залишаються нерозкритими в повсякденному житті, виконують функцію морального виховання, відродження в молодіжному середовищі фундаментальних цінностей, таких як: милосердя, справедливість, чуйність та ін. Волонтерство пов'язано із самоосвітою молоді, можливістю отримання ранньої професійної орієнтації, утвердженням себе як особистості, можливістю перевірки та розвитку здібностей і ділових якостей. Якщо говорити про сфери діяльності волонтерів, особливо тих добровольців, які є студентами соціально-педагогічних, соціальних та психологічних спеціальностей ВНЗ, то для них добровільна робота є безпосередньою сферою застосування своїх професійних знань, умінь та навичок. Окрім того, діяльність таких студентів у ролі добровольців дає можливість розширити професійний досвід саме у практичній діяльності із соціально вразливими верствами населення, експериментувати з використанням змістового компонента підготовки студентів до волонтерства [1, с. 34].

Волонтерська діяльність молоді спрямована, передусім, на найгостріші проблеми, що мають місце в українському суспільстві: догляд за хворими, літніми людьми, робота з ув'язненими, надання консультацій представникам етнічних меншин, допомога безхатченкам, збір коштів тощо. Також реалізуються інші проекти: благоустрій мікрорайонів, реставрація об'єктів культурної спадщини, благодійні вистави. У результаті участь молодих людей у волонтерському русі дає їм змогу розширити можливості повноцінної участі в житті країни, веде до укріплення демократичних і духовних цінностей в суспільстві. Волонтерство є невичерпним джерелом набуття громадянської освіти.

Революція Гідності, а згодом бойові дії на Донбасі призвели до унікальної ситуації, Україна пережила пік громадської активності, коли багато людей абсолютно безкорисливо, щиро допомагали ближньому. У дні Євромайдану – драматичні, героїчні – наші молоді сучасники склали іспит на людяність, на суспільний приклад, а згодом їхня діяльність розгорнулася на східних кордонах держави. До активної роботи з підтримки української армії підключилась молодь Дніпропетровщини. Координацію волонтерського руху взяв на себе обласний Молодіжний центр. Волонтери підіймають бойовий дух солдат концертними програмами, створюють листівки, газети, організують переписку з бійцями на передовій, а також збирають матеріальну допомогу армії. Центр розпочав роботу з пошуку волонтерів, готових листуватися з військовослужбовцями, які знаходяться на передовій [9, с. 19]. Волонтерство останнім часом є популярним не лише серед молоді. Прикладом може слугувати історія хлопця зі Львова. 10-річний львів'янин Тарас Кротько, який дуже хотів мати планшет, і якому родичі подарували на день народження 1300 гривень на цей гаджет, вирішив відмовитися від своєї мрії на користь бронезилета для бійця АТО. Журналісти радіостанції «Львівська хвиля», яка організувала збирання коштів для допомоги бійцям, і до якої прийшов Тарас зі своєю скарбничкою, розповіли, чим хлопець мотивував своє рішення. Він сказав, що без планшета може обійтися, а солдат без бронезилета загине. Якщо солдати гинуть, то не буде України, яку він дуже любить [7, с. 5].

Значущі зміни сталися в організаційно-інституційній підсистемі українського молодіжного руху. Замість дітищ тоталітарної радянської системи – комсомольської та піонерської організацій – створено систему державних інститутів, що займа-

ються формуванням та реалізацією державної молодіжної політики, утворилася низка різноманітних за політичними уподобаннями та формами діяльності громадських молодіжних і дитячих об'єднань [12, с. 92]. Волонтерські служби при центрах соціальних служб для молоді поступово стали одним із напрямів державної молодіжної політики. Проте аби громадські організації мали змогу займатися подібним на рівні з державними, необхідна відповідна підготовка, розгалужена мережа, філії в регіонах. Держава не має потужних матеріальних, технічних можливостей, проте людський фактор відіграє значно важливішу роль. Молоді волонтери – нові інтелектуальні ресурси, які є не лише виконавцями програм, але й джерелом нових ідей. Щоб молодь прийшла до організації, вона має володіти певною інформацією. Тому поряд із людськими ресурсами варто говорити про інформаційні ресурси. До інформаційних ресурсів можна віднести: буклети, листівки про організацію; веб-сторінку організації в Інтернеті; публікації про діяльність організації в пресі.

Для популяризації волонтерського руху було видано книжку «Доброчинність в Україні: минуле, сучасність, майбутнє», бюлетені «Добра воля» та підручник «Управління діяльністю волонтерів. Як залучити громадськість до вирішення проблем суспільства». Також у квітні 2015 р. була проведена міжнародна науково-практична конференція «Волонтерський рух: історія, сучасність, перспективи» в Харкові. Популяризація волонтерства викликає бажання наслідувати кращі традиції, допомагати в зоні АТО та вшановувати героїв Небесної Сотні. Все це формує в молоді національну свідомість, почуття причетності до історичної долі України.

Для волонтерів-підлітків дуже важливими є увага до роботи, яку вони виконують, рівні права зі старшими, оцінка не лише з боку дорослих, а й однолітків. Визнання має бути щирим: волонтери знають, коли вони добре попрацювали, а коли – ні. Нешира подяка знецінює почуття успіху волонтера. Це може призвести як до цинізму, так і до відчуття марності праці [3, с. 25–26]. Оцінка має бути конкретно та об'єктивною, повинна даватися відразу після дії. Оцінюється поведінка, яка може змінюватись.

Хоча кількість громадських молодіжних та дитячих організацій зростає, вони залишаються нечисленними за складом. Більшість з них мало відомі для молоді та не стали в її очах престижними. Згідно з наданою Ізмаїльським управлінням юстиції інформацією, в місті доволі низький

відсоток участі молоді в доброчинності. Волонтерство в Ізмаїлі є епізодичним (екопроєкти, спортивні організації). Але яким чином вивести волонтерство на новий рівень розвитку в місті, зробити його більш популярним та затребуваним? В Ізмаїлі Українською Миротворчою Школою було проведено семінар «Протидія пліткам як додатковому джерелу конфліктів» (у лютому 2015 р.), на якому розглядалися також питання волонтерства. У ході обговорення з'ясувалися перешкоди, які стоять на шляху розвитку волонтерства в місті: відсутність координації волонтерської діяльності в місті; відсутність інформування різних верств населення міста стосовно можливостей залучення до волонтерських практик; відсутність досвіду механізмів залучення різних верств населення та представників бізнесу Ізмаїла до здійснення волонтерських практик. До цього ж відсутня система освіти самих волонтерів, волонтерських менеджерів.

Щодо того, чому в Україні юне покоління більше масово не займається волонтерською діяльністю, то доволі часто звучить фраза про брак часу. Значну його частину займає затяжне «блукання» в Інтернеті. Отже, насправді з часом проблем немає, є проблеми з мотивацією до здійснення волонтерських практик. Йдеться про двосторонню мотивацію: потенційні волонтери самі по собі є невмотивованими до здійснення волонтерських практик, а організації, що займаються волонтерською діяльністю, здійснюють спроби їхньої мотивації не так активно, наскільки це було б потрібно для досягнення позитивного результату. Також слід зрозуміти питання про те, як мотивувати молоду людину, щоб вона захотіла стати волонтером. Чого потребує людина, яка приходить в центр, що ж вона шукає в роботі волонтера? Для підлітків та молоді волонтерська діяльність виступає способом набуття нових знайомств, розширення кола спілкування, знань, навичок, досвіду, проведення вільного часу з користю для себе і суспільства [13, с. 9].

Висновки. Отже, роль волонтерської діяльності не варто недооцінювати. Якими ж ресурсами володіє цей рух? По-перше, це ефективний спосіб вирішувати проблеми різного роду складності для молоді. По-друге, молодь приносить нові творчі та сміливі ідеї щодо вирішення найгостріших і найскладніших проблем. По-третє, доброчинність – це доступний спосіб для кожного представника суспільства бути потрібним та брати участь у покращенні якості життя. По-четверте, волонтерство об'єднує заради спільної мети, стирає межі між представниками різних груп населення, які

бажають своєю працею та участю надати дійову підтримку в становленні демократії в Україні.

Завдяки волонтерству в середньостроковій перспективі на державному та місцевому рівнях очікується випереджальний розвиток молодіжного руху, що сприятиме формуванню потужного національного потенціалу. Саме тому в даний час Україна має знайти власну модель молодіжної волонтерської політики, яка повинна відповідати глобальним викликам. Розробка механізмів

роботи цієї діяльності ще не завершена. Для цього слід звернутися до міжнародного досвіду, виходячи зі своїх історичних, культурних та економічних умов.

Разом з тим можна констатувати, що, незважаючи на складну політичну ситуацію, важке економічне становище, труднощі періоду розбудови української державності, процес відродження та становлення молодіжного руху, входження його в новій якості в політичну систему країни активно триває.

Список літератури:

1. Бугаєвська Ю.В. Соціально-педагогічні інновації у волонтерстві Волонтерський рух: історія, сучасність, перспективи: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 17–18 квітня 2015 р.). Харків: ХНАДУВ, 2015. С. 33–36.
2. Вайнола Р.Х. Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку. Київ, 2002. С. 112
3. Дибайло В. Як визнавати працю волонтерів. Київ, 2002. С. 32.
4. Левицька Л. Відкрили школу, де будуть вчити волонтерству. Голос України. 2014. 13 червня. С. 10.
5. Лях Т.Л. Методика організації волонтерських груп. Київ, 2010. С. 160.
6. Лях Т.Л. Методика організації волонтерських груп. Київ, 2010. С. 160.
7. Миколаєнко І. Тарасику, ти справжній патріот. Урядовий кур'єр. 2014. 30 серпня. С. 5.
8. Про молодіжні та дитячі громадські організації: Закон України від 1 грудня 1998 р. № 281-ХІV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/281-14> (дата звернення: 30.01.2018).
9. Рибальченко В. Молодь підтримає тих, хто на передовій. Голос України. 2014. 21 червня. С. 19.
10. Харченко С. Історія, теорія та практика волонтерського руху в Україні. Луганськ, 2008. С. 320.
11. Шевченко М.Ф. Третій сектор в Україні: проблеми, становлення. Київ, 2001. С. 173.
12. Шевченко М.Ф. Третій сектор в Україні: проблеми, становлення. Київ, 2001. С. 173.
13. Юрченко І.В. Інституціоналізація волонтерського руху в Україні: автореф. дис. ... канд.соціолог. наук: спец. 22.00.03. Київ, 2009. 20 с.

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ МОЛОДЕЖНОГО ВОЛОНТЕРСКОГО ДВИЖЕНИЯ В УКРАИНЕ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Освещена молодежная волонтерская деятельность. Отражены научные труды иностранных и отечественных ученых, которые исследовали этот вопрос. Рассматривается содержание понятия «волонтер». Раскрывается потенциал волонтерства как эффективного механизма решения наиболее болезненных патриотическо-воспитательных проблем. Представлены выводы о перспективах волонтерской практики в Украине.

Ключевые слова: молодежь, государственная молодежная политика, молодежное волонтерское движение, волонтер, волонтерское движение.

PROBLEMS AND PROSPECTS OF THE YOUTH VOLUNTEER MOVEMENT IN UKRAINE AT THE PRESENT STAGE

Youth volunteer activity is highlighted. The foreign and domestic scholars, who studied this issue are presented. The meaning of the term "volunteer" is considered. The potential of volunteering as an effective mechanism for solving painful patriotic and educational problems is revealed. The conclusions about the prospect of volunteer practice in Ukraine are drawn.

Key words: youth, state youth policy, youth volunteer movement, volunteer, volunteer movement.